

УДК 37.01:316.42:81'373

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2025.108.04>

Бевз Г. М., Кравчинська Т. С., Оліфіра Л. М., Пінчук Н. І., Андрос М. Є.

СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ: АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ

У статті здійснено комплексний теоретико-аналітичний огляд наукових джерел, присвячених проблемі семантичного поля ціннісного ставлення до освіти в контексті концепції суспільної стійкості. Актуальність дослідження зумовлена поглибленням соціальних, культурних та інституційних трансформацій сучасного суспільства, що вимагають переосмислення ролі освіти не лише як механізму передачі знань, а як провідного чинника формування ціннісних орієнтацій, соціальної відповідальності та адаптивного потенціалу особистості й спільнот. У роботі проаналізовано психолого-педагогічні, соціологічні, аксіологічні та міждисциплінарні підходи до трактування ціннісного ставлення до освіти як багатовимірної смислової конструкції, що формується у взаємодії індивідуального досвіду, соціальних норм і культурних контекстів. Обґрунтовано, що ціннісне ставлення до освіти відображається через семантичне поле, яке включає систему ключових понять, смислів і асоціацій, пов'язаних з уявленнями про освіту як соціальну та особистісну цінність. Особливу увагу приділено аналізу освіти як стратегічного соціального інституту, що забезпечує відтворення базових суспільних цінностей, сприяє соціальній згуртованості, громадянській активності та формуванню довіри як передумов суспільної стійкості. У статті доведено доцільність застосування семантичного аналізу як методологічного інструменту для виявлення структурних компонентів ціннісного ставлення до освіти, зокрема когнітивного, емоційно-оцінного та поведінкового, а також для реконструкції смислових зв'язків між освітніми цінностями у науковому та освітньому дискурсах. Показано, що аналіз семантичного поля дозволяє виявити домінуючі ціннісні орієнтації, які визначають ставлення особистості й суспільства до освіти в умовах соціальної нестабільності. Визначено перспективні напрями подальших досліджень, пов'язані з емпіричним аналізом семантичних моделей освітніх цінностей у різних соціокультурних середовищах та оцінюванням їх впливу на забезпечення суспільної стійкості.

Ключові слова: ціннісне ставлення, семантичне поле, освіта, ціннісні орієнтації, суспільна стійкість.

У сучасних умовах глобальних трансформацій, зростання соціальної нестабільності та посилення викликів, пов'язаних із розвитком інформаційного суспільства, актуалізується проблема формування суспільної стійкості як здатності соціальних систем зберігати цілісність, адаптивність і ціннісну узгодженість у процесі змін. Важливу роль у цьому контексті відіграє освіта як базовий соціальний інститут, що забезпечує не лише передачу знань і навичок, а й формування системи цінностей, норм і смислів, необхідних для сталого розвитку суспільства. Ціннісне ставлення до освіти постає як складне багатовимірне утворення, що поєднує когнітивні уявлення про значущість освіти, емоційно-оцінні характеристики освітнього досвіду та мотиваційно-поведінкові орієнтації особистості. Саме через призму ціннісних орієнтацій відбувається осмислення ролі освіти в індивідуальному життєвому проєкті та в суспільному розвитку загалом. У цьому зв'язку особливою науковою увагою набуває аналіз семантичного поля ціннісного ставлення до освіти, яке відображає систему значень, смислів і символів, закріплених у науковому дискурсі та освітній практиці.

Попри значну кількість досліджень, присвячених проблемам цінностей в освіті, аксіологічним засадам педагогічної діяльності та освіті для сталого розвитку, питання семантичної структуризації ціннісного ставлення до освіти в контексті суспільної стійкості залишається недостатньо розробленим. Більшість наукових праць зосереджуються на функціональних або нормативних аспектах цінностей, залишаючи поза увагою їх смислове наповнення та мовно-концептуальну репрезентацію. З огляду на зазначене, актуальність дослідження зумовлена необхідністю системного аналізу семантичного поля ціннісного ставлення до освіти як теоретичної основи для осмислення ролі освіти у формуванні суспільної стійкості. Такий підхід дозволяє поглибити розуміння аксіологічного потенціалу освіти та окреслити перспективи її розвитку в умовах сучасних соціокультурних викликів.

Метою статті є аналіз наукових джерел, у яких розкривається семантичне поле ціннісного ставлення до освіти в контексті концепції суспільної стійкості.

Теоретичні підходи до розуміння ціннісного ставлення до освіти. У сучасному науковому дискурсі проблема ціннісного ставлення до освіти посідає одне з ключових місць у дослідженнях з педагогіки, психології, соціології та філософії освіти. Це зумовлено зростанням ролі освіти як чинника особистісного розвитку, соціальної інтеграції та формування світоглядних орієнтацій особистості. У контексті суспільних трансформацій освіта дедалі більше розглядається не лише як інструмент передавання знань, а як ціннісно насичений процес, що формує здатність людини до відповідального вибору та соціально значущої діяльності.

Наукове осмислення ціннісного ставлення до освіти потребує звернення до різних теоретичних підходів, кожен з яких акцентує увагу на окремих аспектах цього феномена.

Аксіологічний підхід до розуміння ціннісного ставлення. Аксіологічний підхід є базовим для дослідження ціннісного ставлення до освіти, оскільки зосереджується на аналізі цінностей як фундаментальних орієнтирів людської діяльності. У межах цього підходу освіта розглядається як аксіологічний простір, у якому відбувається засвоєння соціально значущих, культурних і моральних цінностей. Науковці підкреслюють,

що ціннісне ставлення формується через усвідомлення значущості освіти як особистісної та суспільної цінності, що визначає мотивацію до навчання і саморозвитку. Аксиологічний підхід також розглядає освіту як механізм трансляції цінностей між поколіннями, що забезпечує культурну спадкоємність і соціальну стабільність [1].

Психологічний підхід. У психологічному підході ціннісне ставлення до освіти трактується як інтегральне особистісне утворення, що включає когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти. Освіта в цьому контексті виступає значущим об'єктом, щодо якого формуються індивідуальні смисли та мотиваційні установки. Дослідники зазначають, що саме через внутрішню мотивацію та особистісний смисл навчальної діяльності відбувається трансформація знань у стійкі ціннісні орієнтації [2]. Психологічний підхід дозволяє аналізувати вплив емоційного досвіду навчання на формування позитивного або негативного ціннісного ставлення до освіти, що є важливим для побудови особистісно орієнтованого освітнього процесу.

Соціокультурний підхід. Соціокультурний підхід акцентує увагу на соціальній зумовленості ціннісного ставлення до освіти. У цьому підході освіта розглядається як соціальний інститут, що функціонує в межах певного культурного та історичного контексту. Ціннісне ставлення до освіти формується під впливом соціальних норм, культурних традицій, домінуючих ідеологій та суспільних очікувань [3]. Згідно з цим підходом, освітні цінності не є універсальними, а змінюються залежно від соціокультурних умов, що дозволяє пояснити відмінності у ставленні до освіти в різних суспільствах і освітніх системах.

Компетентнісний підхід. У межах компетентнісного підходу ціннісне ставлення до освіти розглядається як складова ключових і професійних компетентностей особистості. Освіта постає як процес формування не лише знань і навичок, а й ціннісних орієнтацій, необхідних для ефективного життєдіяльності. Дослідники наголошують, що без сформованого ціннісного ставлення неможливе повноцінне засвоєння компетентностей, оскільки саме цінності надають змісту та мотивації освітній діяльності [4]. Компетентнісний підхід підсилює практичний вимір ціннісного ставлення, пов'язуючи його з готовністю до відповідальної професійної та громадянської діяльності.

Інтегративний підхід. Інтегративний підхід поєднує положення аксиологічного, психологічного, соціокультурного та компетентнісного підходів, розглядаючи ціннісне ставлення до освіти як багатовимірне явище. У межах цього підходу ціннісне ставлення трактується як результат взаємодії особистісних смислів, соціальних цінностей і освітніх практик. Такий підхід дозволяє комплексно аналізувати процес формування ціннісного ставлення до освіти та визначати умови його розвитку в сучасному освітньому середовищі [5].

Семантичне поле ціннісного ставлення до освіти. У сучасній науковій літературі освіта розглядається не лише як передавання знань і навичок, а як складний соціокультурний феномен, що формується через систему цілей, смислів і ціннісних орієнтацій особистості. Одним із ключових аспектів такого осмислення є семантичне поле ціннісного ставлення до освіти – інтегральне поняття, що репрезентує мережу змістів, асоціацій і концептів, які визначають значення освіти в суб'єктивному й суспільному дискурсах. У контексті ціннісного ставлення до освіти семантичне поле охоплює концепти, пов'язані з освітою як цінністю (наприклад, «знання», «самореалізація», «соціальна відповідальність», «гуманізм», «успіх»), а також лексичні й смислові зв'язки між ними. Це поле включає як загальнолюдські цінності, так і специфічні освітні уявлення, які формуються в культурному, соціальному і педагогічному дискурсах.

Аналіз наукових джерел дає підстави виокремити ключові концепти, що формують семантичне поле ціннісного ставлення до освіти: знання і розвиток; самореалізація; соціальна відповідальність; громадянська участь; майбутнє суспільства. У межах семантичного аналізу освіта осмислюється як соціальна цінність, що пов'язана з уявленнями про стабільність, безпеку та розвиток. Саме ціннісні смисли визначають готовність людини інвестувати час і ресурси в освіту та підтримувати освітні інституції. Ціннісне ставлення – це багатовимірний психолого-аксиологічний феномен, що поєднує когнітивні (усвідомлення значущості освіти), емоційно-ціннісні (оцінка важливості) і поведінкові (мотивація до участі в освітньому процесі) компоненти. Воно формується під впливом соціальних норм, особистісного досвіду, культурного контексту і суспільних очікувань, уламки яких відображаються в семантичному полі [6].

Методи семантичного аналізу, зокрема корпусні дослідження, дозволяють виявляти частотні одиниці, зв'язки між значеннями та їхню роль у формуванні освітнього дискурсу. Наприклад, корпусний підхід до аналізу академічного дискурсу розкриває, які цінності домінують у спілкуванні, та як вони впливають на репрезентацію освіти як цінності [7]. У вітчизняній педагогіці розглядається поняття утворення ціннісно-семантичних орієнтацій у контексті освітнього процесу, де цілеспрямоване формування таких орієнтацій забезпечує змістовну структуру ціннісних відносин учнів до навчання [8]. Таким чином, семантичне поле ціннісного ставлення до освіти – це когнітивно-смислова структура, яка включає уявлення про освіту як цінність, про її роль у житті особистості та суспільства, і відтворюється в мові, поведінці та практиках. Семантичний аналіз ціннісного ставлення до освіти дозволяє розкрити структуру понятійного поля, її складові та механізми формування ціннісних орієнтацій у різних соціальних групах. Це має практичне значення для розробки освітніх стратегій, програм формування ціннісних компетентностей, а також для оцінювання ефективності ціннісно-орієнтованого навчання. Сучасні дефініції соціальної стійкості наголошують, що цінності відіграють ключову роль у підтримці соціальних інститутів, включаючи освіту; без усвідомленого ставлення до цінностей важко забезпечити стійкі соціальні структури. Семантичний

аналіз дозволяє глибше осмислити роль освіти як чинника формування стійких ціннісних орієнтацій у сучасному суспільстві.

Освіта в концепції суспільної стійкості. Освіта відіграє ключову роль у забезпеченні сталого розвитку суспільства, що включає економічну, соціальну та екологічну стійкість. Цей процес полягає не лише у передаванні знань, а й у формуванні ціннісних орієнтацій, етичних норм, соціальної відповідальності та умінь адаптуватися до швидких змін сучасного світу. Сучасні дослідження підтверджують, що освіта є потужним агентом соціальних змін, здатним формувати цілісні стратегії розвитку громад і націй загалом [9]. Концепція суспільної стійкості розглядає здатність соціальних систем до адаптації та самовідтворення в умовах різноманітних викликів – від соціально-економічних криз до екологічних загроз. Освіта в цій концепції виступає фундаментальним чинником, що формує людський капітал, соціальну згуртованість та відповідальну громадянську позицію [10].

Освіта відіграє багатомірну роль у розвитку суспільної стійкості. По-перше, вона сприяє соціальній мобільності, якщо відкриває доступ до знань і можливостей усім верствам населення, що зменшує нерівність і сприяє соціальній інтеграції. По-друге, через освіту люди набувають навичок та компетентностей, необхідних для адаптації до змін ринку праці, технологічного прогресу та глобальних викликів. Роль освіти у соціальній стійкості також полягає в її здатності формувати нові моделі поведінки, мислення і співпраці. Освітні процеси підтримують розвиток критичного мислення, умінь аналізувати ризики, вирішувати конфлікти і приймати обґрунтовані рішення – навички, без яких сучасне суспільство не здатне ефективно реагувати на складні виклики.

У рамках цілей сталого розвитку (Agenda 2030 [11]) освіта визначена як ключовий інструмент реалізації глобальних цілей, що включають викорінення бідності, забезпечення якісної освіти для всіх, гендерної рівності та зміцнення інституцій. Якісна освіта розглядається як фундаментальна для всіх інших цілей сталого розвитку, оскільки вона формує компетентнісні основи для активної участі громадян у соціальному, економічному та екологічному житті. Зазначається, що освіта для сталого розвитку (Education for Sustainable Development, ESD [12]) має не лише освітній, але й ціннісний характер – вона спрямована на формування у суб'єктів освіти цінностей доброти, справедливості, відповідального ставлення до навколишнього середовища та інших людей. Вона інтегрує екологічні, соціальні та економічні цінності в освітній процес і формує нове семантичне поле освіти. Такі цінності виступають важливими індикаторами суспільного прогресу. UNESCO підкреслює, що саме через освіту формуються цінності, необхідні для збереження соціальної згуртованості та реагування на глобальні виклики. Таким чином, ціннісне ставлення до освіти стає ключовим чинником суспільної стійкості, оскільки визначає готовність громадян до навчання впродовж життя, співпраці та відповідального вибору.

Освіта для сталого розвитку, яка включає соціальний компонент, прагне формувати у здобувачів освіти не лише знання, а й відповідальні поведінкові установки та ціннісні орієнтації, необхідні для підтримки стійкого суспільства. У цьому аспекті освіта виступає платформою для соціального навчання, яке стимулює зміни поведінки та формування цінностей, що сприяють колективному життю та співпраці. Отже, освіта виступає стратегічним чинником забезпечення суспільної стійкості, формуючи соціальні, культурні, економічні та екологічні аспекти розвитку, а освіта для сталого розвитку спрямована не лише на передавання знань, а на формування універсальних цінностей відповідальності, справедливості та цілісного мислення.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження із залученням міжкультурного порівняння можуть відкрити нові аспекти у розумінні універсальних та локальних цінностей освіти.

Висновки. Аналіз наукових джерел засвідчує, що ціннісне ставлення до освіти є багатомірним семантичним утворенням, що формується на перетині індивідуальних і суспільних смислів. Ціннісне ставлення до освіти – це багатомірна категорія, що вміщує когнітивні й мотиваційні складові, семантичне наповнення яких формується під впливом індивідуального досвіду та соціокультурного контексту. Освіта виступає ключовим чинником формування ціннісних орієнтацій, сприяючи становленню громадянської відповідальності, самореалізації та соціальної активності, а у контексті суспільної стійкості освіта набуває значення стратегічної цінності, здатної забезпечувати соціальну адаптацію та згуртованість й стає платформою для відтворення та зміцнення соціальних цінностей, які гарантують здатність суспільства адаптуватися до соціальних викликів та змін. Освіта для сталого розвитку виступає ключовим ціннісно-семантичним мостом між освітою та концепцією суспільної стійкості. Семантичний аналіз концептуального поля ціннісного ставлення до освіти дозволяє інтерпретувати як індивідуальні, так і суспільно значущі значення, що віддзеркалюють історико-культурні традиції та соціальні пріоритети.

Використана література:

1. Andreieva O. Universal human values' notion development in modern educational field. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2018. Vol. 7(27). P. 4–8. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2018.149259>.
2. Старостіна О. Ціннісні засади розвитку системи шкільної освіти у Великій Британії. *Освітлогія*. 2019. № 8. С. 34–42. DOI : <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2019.8.3442>.
3. Решетняк В. Ф. Історичний характер виникнення ідеї ціннісного підходу у педагогіці. *Імідж сучасного педагога*. 2024. № 2(215). С. 34–44. DOI : [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2\(215\)-34-44](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2(215)-34-44).

4. Antoci D. Value Orientations in Education System: Approach, Interpretation, and Formation. *LUMEN Proceedings*. 2022. Vol. 17. P. 6–25. DOI : <https://doi.org/10.18662/wlc2021/02>.
5. Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с. URL : <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/12084826.pdf>.
6. Honegger M. What Does “Education” Mean: Cultural Values in Educational Language. *Journal of Culture and Values in Education*. 2020. Vol. 3(2). P. 42–53. DOI : <https://doi.org/10.46303/jcve.2020.12>.
7. Vodyanitskaya A., Yaremenko V. What is valuable in the academe: corpus-based analysis. society. *Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 2020. Vol. 2. P. 437–455. DOI : <https://doi.org/10.17770/sie2020vol2.5131>.
8. Косянчук С. В. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій у змісті освіти старшої школи. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2011 рік*. Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ. 2012. № 1. С. 27–29. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3392/>.
9. Utari R, Ayatullah A. The role of education in promoting sustainable social change. *Bina Bangsa International Journal of Business and Management*. 2025. Vol. 5(1). P. 342–366. DOI : <https://doi.org/10.46306/bbijbm.v5i1.129>
10. Pascual R., Liu P., Baldonado J., Pascual A. G., Mina G. The role of education in promoting sustainability and social responsibility. *International Journal of Environmental Sciences*. 2025. Vol. 11(16). P. 545–553. DOI : <https://doi.org/10.64252/xx0wj25>
11. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL : <https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/Agenda2030-eng.pdf>.
12. Education for sustainable development. UNESCO. URL : <https://www.unesco.org/en/sustainable-development/education>.

References:

1. Andreieva O. (2018). Universal human values’ notion development in modern educational field. *ScienceRise: Pedagogical Education*, Vol. 7(27). P. 4–8. DOI : <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2018.149259>.
2. Starostina O. (2019). Tsinnisni zasady rozvytku systemy shkilnoi osvity u Velykii Brytanii [Value principles for the development of the school education system in Great Britain] *Osvitohiia*. № 8. S. 34–42. DOI : <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2019.8.3442> [in Ukrainian].
3. Reshetniak V. F. (2024). Istorychnyi kharakter vynykennia idei tsinnisnoho pidkhodu u pedahohitsi [The historical nature of the emergence of the idea of a value approach in pedagogy] *Imidzh suchasnoho pedahoha*. № 2(215). S. 34–44. DOI : [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2\(215\)-34-44](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2(215)-34-44) [in Ukrainian].
4. Antoci D. (2022). Value Orientations in Education System: Approach, Interpretation, and Formation. *LUMEN Proceedings*. Vol. 17. P. 6–25. DOI : <https://doi.org/10.18662/wlc2021/02>.
5. Vozniuk O. V., Dubaseniuk O.A. (2009). Tsilovi oriientyry rozvytku osobystosti u systemi osvity: intehratyvnyi pidkhid: monohrafiia [Targets of personality development in the education system: an integrative approach: monograph] Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 684 p. URL : <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/12084826.pdf> [in Ukrainian].
6. Honegger M. (2020). What Does “Education” Mean: Cultural Values in Educational Language. *Journal of Culture and Values in Education*. Vol. 3(2). P. 42–53. DOI : <https://doi.org/10.46303/jcve.2020.12>.
7. Vodyanitskaya A., Yaremenko V. (2020). What is valuable in the academe: corpus-based analysis. society. *Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, Vol. 2. P. 437–455. DOI : <https://doi.org/10.17770/sie2020vol2.5131>.
8. Kosianchuk S. V. (2012). Formuvannia tsinnisno-smyslovykh orientatsii u zmisti osvity starshoi shkoly [Formation of value-semantic orientations in the content of high school education] *Anotovani rezultaty naukovo-doslidnoi roboty Instytutu pedahohiky za 2011 rik*. Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy, m. Kyiv. № 1. P. 27–29. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3392/> [in Ukrainian].
9. Utari R, Ayatullah A. (2025). The role of education in promoting sustainable social change. *Bina Bangsa International Journal of Business and Management*. Vol. 5(1). P. 342–366. DOI : <https://doi.org/10.46306/bbijbm.v5i1.129>.
10. Pascual R., Liu P., Baldonado J., Pascual A. G., Mina G. (2025). The role of education in promoting sustainability and social responsibility. *International Journal of Environmental Sciences*. Vol. 11(16). P. 545–553. DOI : <https://doi.org/10.64252/xx0wj25>
11. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. (2015). Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL : <https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/Agenda2030-eng.pdf>.
12. Education for sustainable development. UNESCO. URL : <https://www.unesco.org/en/sustainable-development/education>.

H. Bezv, T. Kravchynska, L. Olifira, N. Pinchuk, M. Andros. Semantic field of value attitude towards education in the context of the concept of social sustainability: analysis of scientific sources

The article provides a comprehensive theoretical and analytical review of scientific sources devoted to the problem of the semantic field of value attitudes towards education in the context of the concept of social sustainability. The relevance of the study is due to the deepening of social, cultural and institutional transformations of modern society, which require rethinking the role of education not only as a mechanism for transferring knowledge, but also as a leading factor in the formation of value orientations, social responsibility and adaptive potential of individuals and communities. The work analyzes psychological and pedagogical, sociological, axiological and interdisciplinary approaches to the interpretation of value attitudes towards education as a multidimensional semantic construct, which is formed in the interaction of individual experience, social norms and cultural contexts. It is substantiated that the value attitude towards education is reflected through the semantic field, which includes a system of key concepts, meanings and associations related to ideas about education as a social and personal value. Particular attention is paid to the analysis of education as a strategic social institution that ensures the reproduction of basic social values, promotes social cohesion, civic activity and the formation of trust as prerequisites for social stability. The article proves the feasibility of using semantic analysis as a methodological tool for identifying structural components of value attitudes towards education, in particular cognitive, emotional-evaluative and behavioral, as well as for reconstructing semantic connections between educational values in scientific and educational discourses. It is shown that the analysis of the semantic field allows us to identify dominant value orientations that determine the attitude of the individual and society towards education in

conditions of social instability. Promising directions for further research related to the empirical analysis of semantic models of educational values in various socio-cultural environments and the assessment of their impact on ensuring social stability are identified.

Key words: *value attitude, semantic field, education, value orientations, social stability.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025